

*Кост Б.\**

*Піскорська Г.А.\*\**

## **КУЛЬТУРНІ ПРОЕКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

***Анотація.** В статті досліджено проблеми та перспективні позиціювання України в світі через інструменти культурної дипломатії. Україна володіє величезною культурною спадщиною, не поступаючись в цьому відношенні найрозвинутішим країнам Європи. Вона є цікавою для Європи з огляду на багатство власної культури, як традиційної, так і сучасної. В сучасних умовах реалізуються різноманітні форми культурного співробітництва та комунікацій між українськими і зарубіжними митцями та виробниками креативного продукту, які ставлять собі за мету розповісти світу про Україну.*

***Ключові слова:** культурна дипломатія, «м'яка сила», співробітництво, культурний продукт, імідж, Україна, ЕС.*

***Abstract.** The article deals with the problems and perspectives of Ukraine's positioning in the world through the instruments of cultural diplomacy. Ukraine has enormous cultural heritage, not yielding in this respect to the most developed countries in Europe. Ukraine is interesting to Europe because of richness of its culture, both traditional and contemporary. Various forms of cultural cooperation and communication between Ukrainian and foreign artists and creators aiming to tell the world about Ukraine, are realized in contemporary conditions.*

***Keywords:** cultural diplomacy, «soft power», cooperation, cultural product, Ukraine, EU.*

---

\* керівник американсько-французького благодійного фонду Search Foundation

\*\* кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Аннотация. В статье исследованы проблемы и перспективные позиционирования Украины в мире через инструменты культурной дипломатии. Украина обладает огромным культурным наследием, не уступая в этом отношении развитым странам Европы. Она интересна для Европы, учитывая богатство собственной культуры, как традиционной, так и современной. В современных условиях реализуются различные формы культурного сотрудничества и коммуникаций между украинскими и зарубежными художниками и производителями креативного продукта, которые ставят своей целью рассказать миру об Украине.*

**Ключевые слова:** культурная дипломатия, «мягкая сила», сотрудничество, культурный продукт, имидж, Украина, ЕС.

Українській культурній спільноті необхідно створити власний культурний наратив для «передачі» у глобальному просторі, наратив, який буде сприйнято різними аудиторіями. На думку посла з особливих доручень Міністерства закордонних справ України Д.Кулеби, від СРСР Україна успадкувала класичну концепцію – культурно-гуманітарне співробітництво, яке розглядалося як окрема сфера міжнародних відносин. Сьогодні ж на перший план виходить звична для решти світу, але дещо нова для нас концепція публічної та культурної дипломатії – одна з ключових складових комунікації держави зі світом[1].

Культура та креативні індустрії є результативними інструментами політики «м'якої сили». Поняття «м'якої сили» (soft power) має безліч визначень. Традиційне визначення вказує на використання культурного, інформаційного та інтелектуального впливу країни на оточуючий світ. Концептуальні підходи до феномену «м'якої сили» в геополітичному вимірі характеризуються визнанням вагомості «м'якого домінування» на протиположності застосуванню «жорстких» засобів впливу у міжнародних відносинах. Концепція «м'якої сили» вперше на науково-теоретичному рівні була сформульована американським політологом, професором Гарвардського

університету Дж. Наєм [2]. Її було представлено в контексті розробки зовнішньополітичної стратегії США з підтримки позитивного іміджу держави у міжнародних відносинах і просування найбільш значимих досягнень американської культури і соціальної політики. Головне призначення «м'якої сили» США вбачається розробнику стратегії у відносинах з європейськими країнами. На думку політолога, саме Європа, незважаючи на відставання у військовій і економічній сфері, виступає серйозним конкурентом США в «боротьбі за уми і серця» світової спільноти. Культурна привабливість Європи та європейців і уявлення про надійність та економічну стабільність ЄС створюють непогане підґрунтя для реалізації політики «м'якої сили». «М'який вплив» політичних цінностей, орієнтація європейських політиків на співпрацю при вирішенні міжнародних проблем, акцент на несилових засобах вирішення конфліктів істотно вирізняють характеристики «м'якої сили» ЄС в міжнародному співтоваристві, підкреслює Дж.Най [3].

Передусім маються на увазі ті інструменти і ресурси, які дозволяють політичним акторам світу досягати поставленої мети. При цьому до «жорсткої сили» Дж.Най відносить економічну і військову потугу, а до «м'якої сили» – політичну ідеологію, суспільні цінності, зовнішню політику. Перші два компоненти «м'якої сили» тлумачаться як історична спадщина нації, третій – як суб'єктивний фактор, що привноситься чинним політичним керівництвом. Як наголошує Дж.Най, «м'яка сила» – це не тільки вплив, а й «привабливість», оскільки потенціалом «м'якої сили» у світовій політиці виступає те, що «надихає і приваблює» та дозволяє досягати бажаного результату [3].

Найвпливовіші держави Євросоюзу розробляють і реалізують політику європейської культурної самобутності та ідентичності націй в умовах глобалізації та міжкультурних політичних впливів [4]. Так, французька культурна дипломатія ефективно здійснює поширення французької культури як засіб реалізації зовнішньої політики, спрямованої на зміцнення позицій

Франції в інших країнах світу. Культурна дипломатія як один із засобів зовнішньополітичного комунікативного обміну активно використовується провідними країнами світу для покращення власного іміджу та конкурентоспроможності; досягнення основоположних цілей зовнішньої політики держави; реалізації державної культурної політики, популяризації власної культури, посилення культурної присутності у світі, створення цілісного гуманітарного простору країни; культурних обмінів; нарощування потенціалу «м'якої», «розумної» сили та «символічного» капіталу; брендингу міст та регіонів; сприяння економічному розвитку держави, освоєння нових ринків.

Рекомендації експертів виокремлюють такі потенційні складові «м'якої сили» України, як публічна, іміджева, культурна та медіа дипломатія. Використання їх механізмів сприятиме пропагуванню на міжнародній арені культурних досягнень України, формуванню іміджу політичної еліти та нейтралізації деструктивних зовнішніх впливів [5]. Головним принципом культурної дипломатії є готовність до міжкультурних комунікацій та міжкультурного діалогу, толерантність та відкритість до інших культур. Вона сприяє створенню атмосфери міжнародної довіри, підтримки, діалогу та взаєморозуміння. Для України розвиток культурної дипломатії важливий із точки зору реалізації державного курсу на євроатлантичну інтеграцію.

Слід враховувати, що особливості культурної політики ЄС засновані на європейському баченні функцій культури: 1) культура як виконавець дипломатичної місії; 2) культура як національна справа; 3) культура як «інструмент» вирішення супутніх соціально-економічних проблем [6, с. 9]. У провідних західних країнах культурна дипломатія є об'єктом активних теоретичних досліджень (так, у Берліні функціонує Інститут культурної дипломатії (Institute for Cultural Diplomacy) і ефективною дипломатичною практикою (у Державному департаменті США функціонує Консультативний комітет з культурної дипломатії).

Вагомий внесок у вивчення даної теми зробили українські науковці С. Здіорук, О. Розумна, В. Дзоз. Проте аналіз культурної дипломатії як чинника та невикористаного ресурсу розвитку міжнародних економічних стосунків є новим напрямком вітчизняних досліджень, що актуалізує обрану тематику. В контексті даного розвідки особливої ваги набувають питання інноваційної функції культури, проблеми розвитку вітчизняних креативних індустрій у руслі європейської культурної політики, їхній вплив на вирішення проблеми зайнятості, соціальний та економічний ефект культурної дипломатії. Формами міжнародної економічної діяльності в культурній сфері є розвиток міжнародного туризму; міжнародна торгівля предметами мистецтва, послугами у сфері культури, освіти та науки, реклами, консалтингу, організації виставок, конференцій, інформаційній сфері ; міжнародна міграція капіталу (інвестиційна діяльність у сфері культури) та робочої сили (кадрові обміни), інноваційні зв'язки, спільна підприємницька діяльність, кооперація з іноземними суб'єктами, що працюють у галузі індустрії культури тощо. Чекають свого наукового розв'язання наступні проблеми: 1) знаходження ефективних шляхів підвищення конкурентоспроможності національного культурного продукту на європейському та світовому ринках; 2) підтримка засобами державного протекціонізму його національного виробника; 3) національна економічна та гуманітарна безпека; 4) шляхи уникнення культурного та інтелектуального донорства України та збереження культурної еліти; 5) розвиток транскордонного та регіонального культурного співробітництва в Південно-Східній Європі.

Суб'єктами культурної дипломатії є держава, національний бізнес, представники національної сфери культури, «креативний клас», діаспорні організації та лобі України. Держава у особі відповідних державних інституцій виконує роль замовника та координатора, що реалізує стратегію культурної дипломатії у відповідності до національних інтересів та національної безпеки; національний бізнес, діаспора та лобі виступають як у ролі меценатів, так і у ролі активних організаторів та промоутерів

національної культурної індустрії. Діячі культури є виробниками культурного продукту, виконавцями культурних проектів, наповнюють їх контентом, проектують вектори подальшого розвитку галузі. У Стратегії розвитку Європи «Європа-2020» культура визнається джерелом економічного зростання та подолання безробіття [7].

Можливості культури та економічні успіхи держав є взаємопов'язаними, багата культура стає джерелом економічного успіху. Це підтверджує досвід провідних країн світу. Окремі європейські країни від експорту культурного продукту отримують до 30% державного бюджету, ВВП європейських країн завдяки креативному продукту зріс на 4,5 %, з'явилося 8,5 млн. робочих місць; у США культурна індустрія є третьою за прибутковістю [8].

В умовах, коли процеси глобалізації та регіоналізації охопили всі сфери міжнародного співробітництва, зазнає трансформації й культурний вимір міжнародного співробітництва. Традиційно інтенсивність міждержавного культурного діалогу визначалася такими факторами, як спільне історичне минуле, географічне розташування, приналежність до однієї цивілізації. До вказаних факторів можна також зарахувати й рівень та обсяги фінансування в культурній сфері, для якого притаманне зменшення обсягів державних видатків у всьому світі. Саме ця обставина вплинула на активізацію діяльності недержавних акторів у сфері розвитку гуманітарного співробітництва в цілому та культури зокрема. Брак коштів сприяв консолідації зусиль представників різних держав у сфері реалізації спільних проектів, створенні інституцій, що стали не лише осередками з популяризації культури певних держав, а й дослідницькими центрами, що спеціалізуються на вивченні культури країни перебування. Культурні координаційні центри держав, що діють за кордоном, є трансляторами та пропагандистами культури власної держави і одночасно їхня діяльність сприяє розвитку світової культури. В Україні активно працюють Британська Рада (Велика Британія), Французький Інститут (Франція), Чеський центр (Чеська

Республіка), Польський Інститут (Республіка Польща), Інститут Сервантеса (Іспанія), Гете-Інститут (Німеччина) [9].

В Україні культурна дипломатія тривалий час перебувала поза полем зору українського політичного керівництва, стратегія державної політики у цій сфері відсутня, економічна складова культурної дипломатії недооцінена, через що держава несе як іміджеві втрати, так і прямі економічні збитки. Україна немає власних закордонних культурних інституцій, Українських Центрів, довгий час були відсутні навіть спроби теоретичних розробок державної стратегії культурної дипломатії. При дипломатичних установах України існували малоефективні культурно-інформаційні центри, діяльність яких через брак коштів, фахівців та продуманої стратегії роботи не відповідає сучасним викликам у інформаційній та культурній сфері та обмежувалася лише поодинокими представницькими заходами [10]. Перед керівництвом України та її культурною елітою стоїть завдання посилення культурної присутності України у світі, розвиток міжкультурних комунікацій та обмінів. У руслі цих завдань у березні 2015 р. Міністерство культури України розробило проект Концепції Українського Інституту Тараса Шевченка як центру реалізації культурної дипломатії [11]. Український Інститут задуманий як неурядова організація мережевого типу. Осередки Інституту планується створювати передусім у країнах Європи та в інших пріоритетних із точки зору національних інтересів країнах і регіонах. Інститут матиме низку дорадчих експертних рад за окремими напрямками діяльності. Передбачається використовувати Інститут як Координуючий центр, що організує свою роботу відповідно до державної стратегії культурної дипломатії. 19 листопада 2015 р. Україна приєдналася до проекту «Креативна Європа», що розрахований на 2014-2020 рр. Проект із бюджетом 1,46 млрд. євро спрямований на підтримку європейського культурного сектору як пріоритетного для соціально-економічного розвитку Європи [12].

В рамках культурної дипломатії, як зазначають українські експерти, важливо озвучувати найактуальніші для України повідомлення, враховуючи

важливість ідей інформаційної відповідальності, патріотизму, громадянської солідарності, та толерантності. Саме вони мають вплинути на оновлений образ України. Це, у свою чергу, позначиться на ідентичності наступного покоління українців: вона трансформуватиметься у бік відкритості, мобільності та динамічності [8].

Збереження та актуалізація культурної спадщини є одним з головних пріоритетів цивілізованих країн, які вбачають в ній не лише каталізатор національного гуманітарного розвитку, але й своєрідний медіатор міжкультурного діалогу. Отже, першочергове завдання полягає у тому, щоб створити власний оригінальний національний культурний продукт.

Краса і глибина внутрішнього змісту пам'ятки культури можуть значно більше сказати носію іншої культурної традиції, ніж заклики та декларації. Останнім часом значно зросла зацікавленість культурної спільноти всього світу до Трипільської культури, що належала першим землеробам на теренах України. Вона є одним з найбільш приголомшливих феноменів неоліту на східноєвропейських рівнинах V - IV тис. до н.е. Її дослідження дає можливість заповнити білі плями у прадавній історії не тільки України, а й Східної Європи.

Однією з найбільш захоплюючих таємниць цієї культури є так звані поселення-гіганти в Україні. Найбільш важливі з них 11 поселень між річками Південний Буг і Дніпро є частиною нещодавно створеного державного історико-археологічного заповідника «Трипільська культура».

Враховуючи обмеженість матеріальних ресурсів України в умовах зовнішньої агресії з боку східного сусіда та економічної кризи, Благодійний фонд «Search Foundation» здійснює фінансову підтримку Трипільської експедиції Інституту археології НАНУ, що вже п'ятнадцятий рік поспіль (2001-2016 р. р.) проводить великі за обсягом польові дослідження на найбільшому давньоземлеробському поселенні-гіганті Трипільської культури біля с. Тальянки (450 га), на Черкащині, де було здобуто велику кількість



унікальних предметів неоенеолітичної доби та нову інформацію з давньої історії України.

У 2013-2015 рр. Трипільською експедицією біло відкрито унікальні гончарні горни дуже складної технологічної конструкції взагалі невідомих для світу неоенеолітичної доби (подібні з'являються лише у античний час), вже зараз ці об'єкти набули світового значення й обговорюються у археологічних колах Великобританії, Німеччини, Франції, Румунії тощо. Нині (2017 р.) експедицією досліджується четверте житло в групі жител (великосімейної громади) до яких відноситься сім'я гончарів.

Завдяки можливості роботи експедиції, в ній щорічно проходять археологічну практику й набувають досвіду студенти Національного університету «Києво-Могилянська академія», Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка, Київського Національного педагогічного університету, Уманського державного педагогічного університету та багатьох інших. Вже цього року у другій половині червня – першій половині липня на базі експедиції пройшли археологічну практику понад 70 студентів означених вищих навчальних закладів.

Вперше в українській археології, завдяки фінансовій підтримки Благодійного фонду «Search Foundation», були проведені широкомасштабні експерименти по моделюванню давніх жител трипільської культури, які надали унікальну інформацію для вивчення проблем домобудівництва.

Так само, завдяки Благодійному фонду «Search Foundation», було проведено значну кількість міжнародних конференцій в яких приймали участь науковці з Великобританії, Франції, Німеччини, Румунії, Польши Молдови, Болгарії, Ізраїлю, Росії, публікувалися їх матеріали й тези доповідей.

Треба відзначити, що світ побачили англomовні видання колективних монографій (дев'ять книжок), присвячених роботам Трипільської експедиції, завдяки яким наукова світова громадськість змогла розширити свою уяву щодо Трипільських старожитностей України.

Україна дуже потребує таких важливих меседжів для європейських партнерів та інвесторів про те, що український народ пам'ятає свою історію, пишається історичними зв'язками з Європою, і Київ, як столиця, показує приклад історичної спадкоємності. У липні 2015 року, за ініціативи громадських організацій «Київ. Стратегія 2025», «Чотири Королеви», мера Києва Віталія Кличка, посольства Французької республіки в Україні, Міністерства культури України, вперше проведено Міжнародний фестиваль мистецтв «Anne de Kiev Fest». Основною подією фестивалю стала презентація моделі пам'ятника королеві Анні, яка відбулась на території Національного заповідника «Софія Київська». Автори пам'ятника – Костянтин Скрытуцький та Федір Баландін. Цього року «Anne de Kiev Fest» пройшов вдруге і завдяки співпраці з Фондом Кличка та французьким меценатом Бертраном Костом проект пам'ятника Анні було реалізовано. Головна ідея, яку автори намагалися донести українцям, – Україна не вступає до Європи, вона до неї повертається. У цьому сенсі постать Анни Ярославни найбільш показова, а її батько, Ярослав Мудрий, був одним з перших євроінтеграторів в історії України.

Однак, за останні роки незалежності України посилюється вплив соціально негативних явищ, котрі порушують громадський спокій. Тенденція зростання рівня правового нігілізму, політичної конфліктності, жорстокості, безжальності та насильства серед населення призводить до зниження рівня моральності, системному заподіяння шкоди законним правам та інтересам громадян і суспільству, інтересам держави в цілому. Відомо, що принижена особистість і нація не може бути толерантною – вона розчиниться в системі множинної ідентичності, ставши ресурсом для розвитку інших спільнот. Українцям треба спочатку вдовольнити свої культурні права на самовизначення і розвиток – стати собою.

Важливим для інтеграції, формування нових цінностей, плекання нових ідей є створення різноманітних форм культурного співробітництва та

комунікацій між українськими і зарубіжними митцями та виробниками креативного продукту.

Зокрема, видається важливим для України, реалізований за підтримки Бертрана Коста проект, спрямований на популяризацію монументального мистецтва, яке вже не перший рік являється світовим трендом. Мурал, написаний на стіні охолоджуючої башти 5-го недобудованого реактора ЧАЕС. Створення цього арт-об'єкту було приурочено до 30-ї річниці чорнобильської трагедії. Автором великого настінного граффіті став відомий австралійський художник Гвідо ван Гелтен (Guido van Helten). За основу він взяв фотографію одного з ліквідаторів аварії, яка була зроблена відомим українським фотографом-репортером Ігорем Костіним (1936 – 2015), який сам знаходився безпосередньо на ЧАЕС під час катастрофи і документував всі події на фотоплівку та отримав при цьому велику дозу випромінювання. Це фото ліквідатора стало відомим в світі і десятки світових авторитетних ЗМІК його надрукували. Незважаючи на обмежений час перебування поблизу зруйнованого реактора, настінна робота Гвідо ван Гелтен виявилася дуже якісною та реалістичною, що відображає увесь трагізм ліквідації наслідків катастрофи. Усі витрати, пов'язані з виробництвом мурала та перебуванням його австралійського художника в Україні, взяв на себе Благодійний фонд «Майбутній Київ», до якого активно долучився меценат Бертнан Кост. За останні роки на будинках і спорудах Києва з'явилося багато оригінальних муралів, що є культурними проектами фонду.

Творчість, нові ідеї та інноваційність – це передумова виробництва якісно нового культурного продукту, який потребує розповсюдження та комерціалізації. Символом звільнення від тягаря минулого стала тимчасова інсталяцію іранського митця Махмуда Бахші «Безкінечне святкування» (Endless Celebration) на місці поваленого пам'ятника Леніну на бульварі Тараса Шевченка в Києві. Відкриття інсталяції 7 листопада 2016 р. відбулося у рамках проекту «Суспільна угода», присвяченого проблемі взаємодії суспільства з пам'ятними об'єктами та спрямований на створення

дискусійного майданчика з залученням арт-фахівців, представників влади та суспільства для обговорення статусу та функціонування пам'ятних об'єктів у міському середовищі на прикладі пам'ятника Леніну в Києві. Саме повалення пам'ятника Леніну в Києві у грудні 2013 року стало символом процесу декомунізації, з приводу якого в українському суспільстві й надалі точиться полеміка.

**Висновки.** Україні сьогодні конче необхідна нова, більш інтегрована модель культурно-інформаційного простору, в центрі якої – творча енергія нового креативного класу, що активно формується в Україні. Україна володіє величезною культурною спадщиною, не поступаючись в цьому відношенні найрозвинутішим країнам Європи. Вона є цікавою для Європи з огляду на багатство власної культури, як традиційної, так і сучасної. Саме тому вбачається надзвичайно важливим зміцнення присутності української культури в інформаційному закордонному просторі. Народом Європи, серед яких є український народ, слід розраховувати на культурну дипломатію для нарощування соціально-економічної стабільності в своєму регіоні та протидії міжцивілізаційним конфліктам.

Інтеграція України до європейського та світового гуманітарного простору, неможлива без врахування важливості культурного співробітництва та культурних обмінів. Використання «м'якої сили» потребує значного часу і відповідної підготовчої роботи, позаяк її ефективність визначається формуванням позитивних цінностей. Демократична та культурно розвинута Україна має стати для сусідніх держав привабливим прикладом для наслідування. Якими б різними не були країни-сусіди за рівнем економічного розвитку та демократичних стандартів, їм усім, або на урядовому, або громадському рівні, імпонує Україна успішна і європейська.

## Список використаних джерел

1. Кулеба Д. Публічна дипломатія – нова зброя України в умовах гібридної війни // Європейська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/09/23/7038633/>.
2. Най Дж. Гибкая сила. Как добиться успеха в мировой политике / Джозеф Най. - М.:Тренд, 2006. – 397с.
3. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power / Joseph S. Nye. - NewYork: BasicBooks, 1990. - 336 p.
4. Ошитко О. Сучасні тенденції міжкультурного співробітництва в Європі // Віче [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2519/>.
5. Валецький О. Порядок денний державної культурної політики в умовах зовнішньої агресії. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1872/>.
6. Здіорук С. І. Культурна політика України : національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. / С. І. Здіорук, О. М. Литвиненко, О. П. Розумна; за ред. С. І. Здіорука. – К. : НІСД, 2012. – 64 с.
7. Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eunec.vlor>.
8. Лихогляд К. Культура як індустрія / К. Лихогляд // День. – 2012. – №37. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/taym-aut/kultura-yak-industriya>
9. Розумна О. Досвід функціонування європейських інститутів культурної дипломатії : висновки для України. Аналітична записка НІСД. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1649/>
10. Розумна О. Культурна дипломатія України : проекти і можливості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2015/04/1/191893>

11. Громадське обговорення проекту Концепції Українського Інституту Тараса Шевченка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/4016>

12. Creative Europe. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/opportunities/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/opportunities/index_en.htm);  
[http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/opportunities/documents/agreementukraine\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/opportunities/documents/agreementukraine_en.pdf)